

פְּאָר הַאִישׁוֹת — עֵיּוֹנִים לַמִּדְנַיִם בַּפֶּרֶק רֵאשׁוֹן מֵהַלְכוֹת אִישׁוֹת לְהַרְמַב"ם

פּתַח דְּבַר: פֶּרֶק רֵאשׁוֹן מֵהַלְכוֹת אִישׁוֹת הוּא שֶׁעַר הַכְּנִיסָה לְכָל סֵפֶר נְשִׁים שֶׁבְּמִשְׁנֵה תוֹרָה, וְבוּ הַנִּיחַ הַרְמַב"ם אֶת אַבְנֵי הַיְסוּד שֶׁל תוֹרַת הָאִישׁוֹת כּוֹלָה: מֵהוֹתָם שֶׁל הַקִּדּוּשִׁין וְגַדְרֵי מִצְוֹתָם, דְּרַכֵּי הַקְּנִיִּין וּמַעֲמָדָם, אִיסוּר הַבִּיָּאָה בְּלֹא קִדּוּשִׁין, וּמִפְתַּח אִיסוּרֵי הַבִּיָּאָה כּוֹלָה — מַחֲיִיבֵי כְרִיתוֹת וְעַד חֵיִיבֵי עֲשֵׂה. בַּפֶּרֶק קֶצֶר זֶה, בֵּן שְׁמוֹנֵה הַלְכוֹת בְּלִבָּד, גְּנוּזִים כְּמָה מִן הַחִידוּשִׁים הַמְּפֹרְסָמִים וְהַשְּׁנוּיִים בִּיּוֹתֵר בְּמַחְלֻקַּת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תוֹרָה: קְבִיעַתוֹ שֶׁקִּדּוּשֵׁי כֶסֶף "מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים", חִידוּשׁוֹ שֶׁכָּל בּוֹעֵל פְּנוּיָה לּוֹקָה מִשׁוּם קִדְשָׁה, וְאִיסוּרוֹ אֶת הַפִּילֻגְשׁ לְהַדְיוּט — וְעַל כּוֹלָם נְטוּשָׁה מַעֲרַכָּה גְדוּלָה בֵּין הַרְאֵב"ד בְּהַשְׁגוֹתָיו, נוֹשְׂאֵי הַכְּלִים, וְעַד גְּדוּלֵי הָאֲחֵרוֹנִים. בְּחִיבוּר זֶה נֶלְךְ בְּדֶרֶךְ הַמַּהְלֵךְ הַלְמַדְנִי: בְּכָל סוּגְיָה נִצְיַג אֶת לְשׁוֹן הַרְמַב"ם, נִעְלָה לְמַקּוּרָה בְּגַמְרָא, נִצְיַב אֶת קוּשִׁיּוֹת הַרְאֵב"ד וְנוֹשְׂאֵי הַכְּלִים, נַחְקוֹר בְּגַדְרֵי הַדִּינָיִם, וְנִסִּיִּים בְּלִמְדָנוֹת הָאֲחֵרוֹנִים — הָאוֹר שְׂמַח, הַצְּפִנַּת פְּעֻנָּח, אֲבָן הָאוֹל, הָאֲבָנֵי מִלּוֹאִים וּבְעֵלֵי הַשּׁוֹלְחָן עֵרוֹךְ.

פֶּרֶק א': מְבַנֵּה הַפֶּרֶק וְשִׁיטַת הַרְמַב"ם בְּסִידוּר הַלְכוֹת אִישׁוֹת

א. הַפֶּרֶק כְּשֶׁעַר כְּפוֹל לְסֵפֶר נְשִׁים

סֵפֶר נְשִׁים, עַל פִּי תוֹכֵן הַחִיבוּר שֶׁל הַרְמַב"ם מִשְׁנֵה תוֹרָה, תוֹכֵן הַחִיבוּר ד', כּוֹלֵל אֶת כָּל דִּינֵי הָאִישׁוֹת — נִישׁוּאִין, גִּירוּשִׁין, יִיבּוּם וְחִלְצִיָּה, נַעֲרָה בְּתוּלָה וְסוּטָה. קוּדָם שְׁנִיגְשׁ הַרְמַב"ם לְפֶרֶטִי דְרַכֵּי הַקִּדּוּשִׁין (פֶּרֶקִים ב'–ג'), לְדִינֵי הַכְּתוּבָה וְלִשְׂאָר עֲנִיִּין הָאִישׁוֹת, הַקְּדִים פֶּרֶק יְסוּד שְׁכוּלוֹ הַגְּדֵרוֹת: מֵהֶם נִישׁוּאִין, וְכִיצַד נּוֹצְרִים; וּמִיָּהֵי בֵּת נִישׁוּאִין, וּמִי אִסוּרָה. הַפֶּרֶק בְּנוֹי אִפּוּא כַּחֲטִיבָה מְבוֹאֵית כְּפוֹלָה:

הַשֶּׁעַר הָרֵאשׁוֹן — מֵהוֹת הַקִּדּוּשִׁין (הַלְכוֹת א'–ג'): תִּיאוֹר הַמַּצֵּב קוּדָם מֵתֵן תוֹרָה וְהַצִּיּוּי שְׁנַתְּחַדֵּשׁ בּוּ; הַגְּדֵרַת הַמִּצְוָה וְדְרַכֵּי הַקְּנִיִּין; וְתוֹצְאוֹת הַקִּדּוּשִׁין — דִּין אִשָּׁת אִישׁ וְצוֹרֵךְ בְּגֵט.

הַשֶּׁעַר הַשְּׁנִי — מִדְרַג אִיסוּרֵי הַבִּיָּאָה (הַלְכוֹת ד'–ח'): אִיסוּר קִדְשָׁה; עֲרִיוֹת שֶׁבְּכֵרֵת; שְׁנִיּוֹת מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים; אִיסוּרֵי לְאוּיִן; וְאִיסוּרֵי עֲשֵׂה.

וְהַלְכָה ד' — אִיסוּר הַקִּדְשָׁה — הִיא צִיר הַמַּחְבֵּר בֵּין שְׁנֵי הַשֶּׁעֵרִים: מִצַּד אֶחָד הִיא עֲדִיין עוֹסֶקֶת בְּמַצֵּב שֶׁל "בְּלֹא קִדּוּשִׁין", כִּהְשַׁלְמָה לְהַלְכָה א'; וּמִצַּד שְׁנֵי הִיא כֹּבֵר פּוֹתַחַת אֶת שְׂרָשֶׁרֶת הָאִיסוּרִים הַמְּנוּיִים וְהוֹלְכִים עַד סוֹף הַפֶּרֶק.

ב. הַדְּגָם הַסְּפֵרוֹתִי הַכְּפוֹל: "קוּדָם מֵתֵן תוֹרָה"

הַרְמַב"ם פּוֹתַח אֶת הַפֶּרֶק בְּמַטְבַּע הַיְסוּטוֹרִי:

קוּדָם מֵתֵן תוֹרָה הִיָּה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בְּשׁוֹק אִם רָצָה הוּא וְהִיא לְשֵׂא אֹתָהּ מִכְּנִיסָה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וּבּוֹעֵלָהּ בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה. כִּיּוֹן שְׁנִתְּנָה תוֹרָה נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל שְׂאָם יִרְצָה הָאִישׁ לְשֵׂא אִשָּׁה יִקְנֶה אֹתָהּ תַּחֲלָה בְּפָנָי עֲדִים וְאַחַר כֵּן תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה שְׁנִנְאָמֵר (דְּבָרִים כ"ב יג) "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ":

— מִשְׁנֵה תוֹרָה, הַלְכוֹת אִישׁוֹת א':א

ובאותו מטבע לשון ממש פותח גם את הלכה ד': "קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק... משנתנה התורה נאסרה הקדשה". שתי ההלכות מציבות הקבלה מדויקת: הלכה א' — כיצד נישאו קודם התורה (בביאה בלבד) וכיצד לאחריה (בקניין ובעדים); הלכה ד' — כיצד זנו קודם התורה וכיצד נאסר הדבר לאחריה. מתן תורה חידש אפוא שני חידושים משלימים: מצוה חיובית — "יקנה אותה תחלה", ואיסור שלילי — "לא תהיה קדשה". שני החידושים הם שני פנים של מטבע אחת, כפי שיתבאר להלן.

ג. סדר האיסורים — זיקה מושגית ולא חומרית עונש

בשער השני מונה הרמב"ם את איסורי הביאה בסדר זה: עריות שבכרת (ה"ה), שניות מדברי סופרים (ה"ו), איסורי לאוין (ה"ז), ואיסורי עשה (ה"ח):

כָּל שְׂאֵסֵר בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה וְחִיב עַל בִּיאָתוֹ כֶּרֶת וְהֵם הָאֲמִוּרוֹת בְּפִרְשֵׁת (ויקרא טז א) "אַחֲרֵי מוֹת" הֵן הַנִּקְרָאוֹת עֲרִיּוֹת וְכָל אַחַת מֵהֶן נִקְרָאת עֲרִיָּה כְּגֹן אִם וְאָחוֹת וּבֵת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן:

— משנה תורה, הלכות אישות א:ה'

וַיֵּשׁ נָשִׁים אַחֲרוֹת שֶׁהֵן אֲסֻרוֹת מִפִּי הַקְּבָלָה וְאֲסֻרוֹן מִדְּבַרֵי סוֹפְרִים וְהֵן הַנִּקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לְעֲרִיּוֹת... וְעֲשָׂרִים נָשִׁים הֵן...

— משנה תורה, הלכות אישות א:ו'

כָּל שְׂאֵסֵר בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה וְלֹא חִיב עָלָיו כֶּרֶת הֵן הַנִּקְרָאִים אֲסֻרֵי לְאוֹיִן. וְעוֹד נִקְרָאִין אֲסֻרֵי קִדְשָׁה. וְתִשָּׁעָה הֵן...

— משנה תורה, הלכות אישות א:ז'

וַיֵּשׁ שְׂאֵסֹר בִּיאָתָן בְּעֲשָׂה וְאִינוּ מִחֻבֵּי לְאוֹיִן וְשִׁלְשָׁה הֵם. מִצָּרִי וְאֲדוּמֵי דוֹר רִאשׁוֹן וְדוֹר שְׁנִי אֶחָד וְזָכְרִים וְאֶחָד נְקֻבוֹת. וּבְעוֹלָה לְכַהֵן גְּדוֹל...

— משנה תורה, הלכות אישות א:ח'

מקורות ההלכות: השניות נלמדות מסוגיית יבמות כ"א ע"א-כ"ב ע"ב, וכן שנינו בכריתות: "כלתו ערוה, כלת בנו שנייה, וכן אתה מוצא בבת בנו ובבת בן בנו עד סוף כל הדורות" כריתות י"ד ב:ח'. איסורי הלאוין מיוסדים על המשנה ביבמות המגדירה "איסור קדושה": "אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, ובת ישראל לנתין וממזר" יבמות כ' א:ח', והרמב"ם משלים את המניין לתשעה בצירוף מחזיר גרושתו משנשאת, יבמה לזר, פצוע דכא וכרות שפכה, ועמוני ומואבי. ושלושת חייבי העשה נמנו בכתובות ל' ע"א, כפי שציין המגיד משנה מגיד משנה על משנה תורה, הלכות אישות א:ח':א'.

וכאן יש להתבונן בסדר: לכאורה היה ראוי לסדר בחומרה יורדת — כרת, לאו, עשה, ולבסוף דרבנן. אך הרמב"ם הקדים את השניות (דרבנן) לאיסורי לאוין ועשה שבתורה. והביאור: הרמב"ם מסדר לפי הזיקה המושגית ולא לפי חומרית העונש — השניות הן "שניות לעריות", הרחבה מדרבנן של עולם העריות עצמו, ולפיכך מקומן צמוד לעריות. סדר זה עצמו הוא הצהרה למדנית: השניות שייכות ל"משפחת" העריות מצד גדרן, אף שמצד תוקפן קלות הן מכלל איסורי התורה. ולהלן (פרק ו') נראה שהבחנה זו — בין שיוך מושגי לתוקף הדין — תעמוד ביסוד דין תפיסת קידושין בשניות.

ד. למדנות האחרונים בהלכה א': אישות בני נח — שני דינים

בעצם ציור המצב שקודם מתן תורה טמונה סוגיה למדנית עמוקה: במה נקנית אשה בבני נח — בייחוד או בבעילה? המגדל עוז הביא ראיה מאברהם אבינו שאמר "אחותי היא", דמשמע שבייחוד לבד נקראת אשתו. ובאבן האזל האריך ליישב:

קודם מתן תורה כתב המגדל עוז אומר אני מקרא מלא דבר הכתוב למה אמרת אחותי היא ואקח אותה לי לאשה אלמא בייחוד לבד נקראת אשתו... וכבר תמהו ע"ז רבים דהוא ראי' לסתור דמגמ' זו מוכח דבעילה משווי לה לאשתו ובייחוד לבד לא סגי דהא נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם... נראה דהמ"מ כתב זה פשוט ומבואר בהרכה מקומות דבעכו"ם בייחוד בעלמא הוי אשתו וכיון שבא עליה לשם אישות הויא לה אשת איש שחברו חייב עליה וצריך להבין כיון דלחוב איסור אשת חברו צריך בעילה ג"כ למאי מהני ייחוד ונראה דלענין שתהא אשתו לגבי זה שחברו יתחייב עליה משום א"א לזה בעי ביאה... ב' דינים הם ובכל אשת חברו חייב משום גזל נמי אלא דזהו דוקא בע"כ...

— אבן האזל על משנה תורה, הלכות אישות א:א:א:

הרי לנו חילוק בריסקאי מובהק בגוף אישות בני נח: שני דינים נפרדים הם — דין אישות לעניין איסור אשת איש, הטעון בעילה לשם אישות; ודין גזל, שבו די בייחוד בלבד, שהמתייחדת לאדם נחשבת שלו ואין לאחזר ליטלה. ומעתה מיושבת ראיית המגדל עוז: אברהם אמר "אחותי היא" מפני דין הגזל, שבייחוד לבד כבר נחשבה שלו לעניין זה.

והצפנת פענח הוסיף חידוד יסודי בגדר החידוש של מתן תורה:

קודם מתן תורה כו' ובעלה כו'. עיין בה"ה, ועיין בירושלמי פ"א דקדושין דהוה זה מחלוקת דאמוראי אם צריך דוקא שיכוין לשם אישות... ועיין רש"י יבמות ד' מ"ה ע"א וד' ס"ח ע"ב דזה לא הוה בגדר קדושין רק בגדר אישות ונ"מ לענין תחילת ביאה אם קונה בכ"נ או שלא כדרכה...

— צפנת פענח על משנה תורה, הלכות אישות א:א:א:

כלומר: קודם מתן תורה היתה אישות ולא קידושין. הקידושין כמעמד משפטי — חלות קניין הקודמת לאישות ונבדלת ממנה — הם חידוש גמור של מתן תורה. ונפקא מינה לכללי קניין ביאה: תחילת ביאה, העראה, וביאה שלא כדרכה — כללים אלה נאמרו בגדר קידושין דישראל, ואינם שייכים בגדר אישות של בני נח, שכל עניינה מציאות של חיי אישות ולא חלות קניינית.

בזה מאירה לשון הרמב"ם עצמה: קודם מתן תורה "מכניסה לתוך ביתו ובעלה... ותהיה לו לאשה" — האישות נוצרת מן המציאות; משנתנה תורה — "יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה" — התורה חידשה מעשה קניין פורמלי, בעדים, הקודם לאישות ומכונן אותה. זהו יסוד הפרק כולו.

פרק ב: גדר מצוות הקידושין — מצוה או מתיר?

א. המתח בלשוניות הרמב"ם

בהלכה ב' קובע הרמב"ם:

ולקוחין אלו מצות עשה של תורה הם. ובאחד משלשה דברים אלו האשה נקנית. בכסף. או בשטר. או בביאה. בביאה ובשטר מהתורה. ובכסף מדברי סופרים. ולקוחין אלו הן הנקראין קדושין או ארוסין בכל מקום. ואשה שנקנית באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקדשת או מארסת:

— משנה תורה, הלכות אישות א:בי

"מצות עשה של תורה הם" — לשון מפורשת שהליקוחין מצוה הם. וכן מנאם בספר המצוות:

מצוה רי"ג – היא שצננו לקנות אשה באחת משלש דרכים... והוא אמרו: "כי יקח איש אשה". וביאה מכלל הלקוחין הוא, שנאמר: "ובעלה" – היתה נקנית בביאה.

— רמב"ם, ספר המצוות, מצות עשה רי"ג

אולם כנגד זה עומדות שתי לשונות אחרות של הרמב"ם עצמו. בהלכה א' כתב "נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה" — לשון מותנית, שאינה מטילה חובה עצמאית לקדש, אלא קובעת: הרוצה לישא — זו דרכו. וביתר חדות, בכותרת ההלכות:

הלכות אישות – אלו ההלכות שלומדין מהם דיני איש ואשה: הכשר נשואין בקדושין...

— רמב"ם, הלכות אישות, כותרת

"הכשר נשואין בקידושין" — לשון של מתיר ואמצעי, לא של מצוה תכליתית. הרי לפנינו מתח פנימי בדברי הרמב"ם: מצד אחד מצות עשה הנמנית במניין תרי"ג, ומצד שני "הכשר" התלוי ברצונו של אדם.

ב. שיטת הרמב"ן — הכשר מצוה

הרמב"ן, בהשגותיו על השורש השני שבספר המצוות, חלק על עצם המניין. לדעתו אין הקידושין מצוה כלל אלא הכשר מצוה — אמצעי לקיום מצות פריה ורביה — ולא בא הכתוב "כי יקח" אלא להורות את הדרך שבה נקנית אשה, לא לצוות על הקיחה כשלעצמה. ואגב טענתו כרך גם את שאלת מעמד קידושי כסף: "ואם תאמר: והלא קידושי כסף דלאו דאורייתא וכו'" השגות הרמב"ן על ספר המצוות, שורש שני — כלומר, לדבריו אם קידושי כסף אינם מפורשים בתורה, כל שכן שאין למנות את הקידושין כמצוה עצמאית. ובעל מגילת אסתר סיכם את המחלוקת ועמד להגן על מניין הרמב"ם:

כתב הרמב"ם ז"ל בשורש השני שאין ראוי למנות מה שהוא מדרבנן... והרב רמב"ן ז"ל בהשגותיו חלק עליו... ואמר כי קידושי כסף אינם מן התורה... ומה שהוקשה לו להרמב"ן בזה יישבו הרב כסף משנה בהלכות אישות... מגילת אסתר על ספר המצוות, שורש שני

וראייתו הגדולה של הרמב"ן — מגמרא ערוכה בקידושין ו' ע"א: "לא מיבעיא לארס דלא עביד מצוה". וכן הביא הרמב"ן עצמו בחידושיו בהסכמה:

והיינו נמי דאמר לעיל: לא מיבעיא לארס דלא עביד מצוה... אלמא דמצות יבום עדיפא, ולא דחיא שבת אלא מקמי דידיה. חידושי הרמב"ן על כתובות גיא:א

הרי מפורש בגמרא שהמאוס "לא עביד מצוה" — ואיך ימנה הרמב"ם את האירוסין כמצות עשה?

ג. קושיית ר' אברהם בן הרמב"ם ותשובת הרמב"ם

קושיה זו עצמה כבר הוקשתה לרמב"ם בחייו, כמובא בכסף משנה:

וכתב הר' אברהם בן הרמב"ם: קשיא ליה על דברי הרמב"ם... דהא אמרינן [בקידושין ו:]: לא מיבעיא לארס דלא עביד מצוה... כסף משנה על רמב"ם, הלכות אישות א'ב:

ותשובת הרמב"ם, כפי שנמסרה שם: אין האירוסין עצמם עיקר המצוה — עיקר המצוה הוא בביאה ובנישואין, והאירוסין הכנה הם למצוה. ואף על פי כן נמנית מצות עשה לקדש, שכן "כי יקח" כולל את שלב הקיחה כחלק מן הדרך המצווה לקיום המצוה.

ד. החקירה: מצוה, קיום שבמעשה, או מתיר גרידא

מעתה יש להעמיד את החקירה על מכונה, בשלושה צדדים:

צד א' — מצוה חיובית: מעשה הקידושין עצמו הוא מושא הציווי, כפשטות לשון ספר המצוות "שציוונו לקנות אשה". לפי צד זה, המקדש מקיים מצוה בשעת הקידושין ממש.

צד ב' — מתיר גרידא: הקידושין אינם אלא הכשר ומתיר לנישואין (וכשיטת הרמב"ן — הכשר לפריה ורביה), ואין בהם קיום מצוה כלל. וזו פשטות "לא מיבעיא לארס דלא עביד מצוה".

צד ג' — דרך הממוצע, והוא הנראה בדעת הרמב"ם: המצוה איננה חיוב המוטל על כל אדם לקדש (שהרי "אם ירצה"), ואף אין קיומה נשלם בקידושין לבדם (שעיקרה בנישואין) — אלא היא מצוה קיומית על צורת הלקיחה: התורה ציוותה שהנושא אשה יישאנה בדרך זו — קניין בעדים תחילה ואחר כך אישות. הקידושין הם חלק ממערכת "כי יקח... ובא אליה", והמקדש על מנת לישא — עוסק בגוף המצוה, אף שגמר קיומה בנישואין. ובזה מתיישבות כל הלשונות: "מצות עשה של תורה הם" — שהתורה ציוותה על צורה זו; "שאם ירצה" — שאין חיוב לקדש מצד עצמו; "הכשר נישואין בקידושין" — שתפקידם במערכת הוא הכשר וכינון האישות; ו"לא עביד מצוה" — שאין בקידושין לבדם גמר קיום, ולכן אין סעודת אירוסין דוחה כסעודת מצוה גמורה.

נפקא מינות לחקירה: (א) המקדש אשה ואין בדעתו לכונסה — לצד א' ייתכן שקיים מצוה, ולצד ב' וג' לא קיים כלום ואף עשה שלא כהוגן; (ב) ברכת האירוסין — אם ברכת המצוות היא (כצד א') או ברכת שבח והודאה על קדושת ישראל בגדרי האישות (כצד ב'-ג'); (ג) עצם היכולת למנות את הקידושין במניין המצוות — שהיא גופא מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן. ועוד יתבאר בפרק ד' שלדעת הרמב"ם יש ל"כי יקח" גם פן איסורי — שהבועל שלא בדרך ליקוחין עובר, ובזה מתחזק הצד שהתורה ציוותה על צורת האישות, בקום עשה ובשב ואל תעשה כאחד.

פרק ג: "קידושי כסף מדברי סופרים" — הסוגיה המרכזית

א. החידוש ומקורו

בהלכה ב' (הובאה לעיל) כתב הרמב"ם: "בביאה ובשטר מהתורה, ובכסף מדברי סופרים". והדברים מתמיהים על פניהם: הלוא סתם משנה היא בריש קידושין — "האשה נקנית בשלש דרכים... בכסף... מנהני מילי... גמר קיחה קיחה משדה עפרון..." תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף ב', א — והגמרא (קידושין ד' ע"ב) דורשת קיחה מ"כי יקח": "אין קיחה אלא

בכסף, וכן הוא אומר נתתי כסף השדה קח ממני". סוגיה שלמה עוסקת במקורות התורה לקידושי כסף — ואיך יאמר הרמב"ם שהם מדברי סופרים?

המפתח בשורש השני שבספר המצוות:

...שכל דבר שלא תמצאהו כתוב בתורה, ותמצאהו בתלמוד שלמדוהו באחת משלש עשרה מידות... כל מה שאינו מפורש בתורה... יקראו אותו חכמים "דברי סופרים"... רמב"ם, ספר המצוות, שורש ב'

וכן הוא בלשונו במקום אחר: "המצוה היא צווי מאת ה' יתברך. וכבר בארנו בשרש השני שכל מה שצוה בו או הזהיר ממנו, לא נמנה מה שהיה ממנו מדרבנן" ספר המצוות לרמב"ם, שורש שני, מהדורת שילת. כלומר: לשיטת הרמב"ם, "דברי סופרים" אינו בהכרח תקנת חכמים; כל דין שאינו מפורש בתורה שבכתב אלא נלמד באחת מי"ג מידות — נקרא בלשון חכמים "דברי סופרים", על שם שהסופרים הם שגילוהו במידות שהתורה נדרשת בהן. וקידושי כסף, הנלמדים בגזירה שווה "קחה קיחה" — בכלל זה.

ב. תשובת הרמב"ם לחכמי לונל וחזרתו

הרמב"ן, בסוף השגותיו על השורש השני, הביא תשובה מן הרמב"ם עצמו, שנשאל על דבריו והשיב:

...השיב ר' משה... דעו כי אני לא באתי מעולם לומר שקדושי כסף אינם מן התורה... ולא אמרתי לעולם כי קדושי ביאה דאורייתא וקידושי כסף דרבנן... הארכתי בפרק ראשון מקדושין בסוגיא דכסף... הכוונה כי הקידושין בכסף מק"ו וגזירה שווה... אבל לא נתפרש זה בתורה... ולזה כוונתי באמרי שהם מדברי סופרים... השגות הרמב"ן על ספר המצוות שורש ב'

והרמב"ן מסיים שם: "הנה הודה בפירוש שלא כיון יפה בלשון המשנה". הרי שהרמב"ם עצמו העמיד את דבריו: אין כאן קביעה שקידושי כסף מדרבנן ותוקפם קלוש — אלא קביעה על אופן הגילוי: הדין דין תורה גמור, אך מקורו אינו במקרא מפורש אלא במסירת המידות.

ג. נושאי הכלים — שלוש קריאות

המגיד משנה מציג את שתי האפשרויות ומכריע:

ומ"ש רבינו שהכסף הוא מדברי סופרים הוא מן השרש השני שהניח הרב בספר המצוות שאין הדברים הנדרשים בגזירה שווה או באחת מי"ג מידות נקראים דבר תורה אלא דברי סופרים אא"כ יאמרו בהם בביאור שהם מן התורה... ודע שאף לדברי רבינו אע"פ שהכסף מדברי סופרים הרי הוא גומר בה לכל דבר כמו השטר והביאה... אינו מתקנת חכמים אלא מכלל תורה שבעל פה והוא דבר נאמר למשה ולא נכתב בפירוש בתורה... ומ"מ דינן ממש כדין תורה לגמרי.

— מגיד משנה על משנה תורה, הלכות אישות א'ב:א'

וכן הוסיף בדבריו: "דע שדעת רבינו דקדושי כסף אינן דאורייתא... שכל הנלמד באחת מי"ג מידות אינו דאורייתא... ודעת הרמב"ן בהשגותיו לשרש השני... ולדעתו קדושי כסף דאורייתא, ומה שקרא אותם רבינו 'דברי סופרים' לפי שאינו מפורש בתורה... ורבינו השיב לו... ומתוך אותה תשובה נראה שחזר בו הרב ממה שכתב בחיבורו..." מגיד משנה על הלכות אישות א'ב:ב'.

הכסף משנה מיישב על פי התשובה:

...ולו נראה דסבירא ליה לרבינו דקדושי כסף דאורייתא, וכמו שכתב בתשובה להרמב"ן... ואף על פי דבשורש ב'... משמע דדרבנן... יש לומר דגם שם לא כתב כן בדוקא... כסף משנה על הלכות אישות א':ב'

והלחם משנה מקשה ומחדד:

דע שדברי רבינו כאן צריכין ליישוב... שסובר דקדושי כסף הוי דרבנן... ובשורש ב'... לא כתב דין זה... ואין ספק אצלי שדבריו שבכאן סותרין למ"ש בשורש ב'... לחם משנה על הלכות אישות א':ב'

וקושייתו הגדולה של הלחם משנה — מקידושי שטר: הרי גם שטר אינו מפורש בתורה אלא נלמד בהיקש "ויצאה והיתה", ומדוע כתב הרמב"ם ששטר מן התורה וכסף מדברי סופרים? ועוד הקשה מן הסוגיה גבי חופה, שהגמרא מחלקת בין "כתיבי" ל"לא כתיבא". ותירץ:

טעמו של רבינו ז"ל הוא משום דכל דבר הנלמד בהיקש או בגזירה שוה או בי"ג מדות הם נקראים דברי סופרים... ויש להקשות על זה דמכל מקום מהיקשא דויצאה והיתה שמעינן לה... וע"ק לרבינו ז"ל דקאמר דכסף הוי מדברי סופרים היכי קאמר שם בגמרא גבי חופה קונה דהא דלא תני לה במתניתין משום דהנך דמתניתין כתיבי והך לא כתיבא... ונראה לי לומר דמ"מ ג"ש מיקרי כתיבא טפי מצינו דהא עונשין ומזהירין מגזירה שוה ומשום מה מצינו וקל וחומר אין עונשין ומזהירין...

— לחם משנה על משנה תורה, הלכות אישות א':ב'א'

הרי חילוק פנימי בתוך המידות עצמן: גזירה שווה — "מיקרי כתיבא", שעונשין ומזהירין ממנה; מה מצינו וקל וחומר — אין עונשין ומזהירין מהם. נמצא שגם בתוך "דברי סופרים" יש מדרג של קרבה אל הכתוב.

ד. החקירה בגדר "דברי סופרים" והנפקא מינות

עולה מכל האמור חקירה יסודית: מהו גדר "דברי סופרים" בדינים הנלמדים במידות — האם זו הגדרה של תוקף (שדינם קל מדין המפורש), או הגדרה של מקור בלבד (שאין נפקותא בתוקפם, ורק שם המקור נשתנה)?

נפקא מינה ראשונה — ספק קידושי כסף. המגיד משנה כתב:

...ואם היה ספק בקידושין הללו, אילו היינו אומרים שהן דאורייתא הוה ספיקא לחומר... והשתא דהוי דרבנן ספיקא לקולא... מגיד משנה על הלכות אישות א':ב'

אם קידושי כסף דרבנן ממש — ספיקם לקולא; ואם דאורייתא — לחומר. וזו נפקותא עצומה בכל דיני ספק קידושין.

נפקא מינה שנייה — מלקות בקידושי ביאה. האבני מילואים חידד נפקותא מפתיעה:

...ונ"מ בקדושי כסף אי הוי דרבנן, דלא לקי בביאה... דהא דמלקות הוי משום דביאה אינה מקודשת, אבל אי קדושי כסף דרבנן — ביאה הוי קדושין גמורים... אבני מילואים על שו"ע אבן העזר כ"ו:ד'

כלומר: שאלת מעמד קידושי כסף משליכה על גדרי הביאה עצמה ועל הלאו דקדשה (שיתבאר בפרק הבא) — שאם הכסף דרבנן והביאה היא עיקר הקניין דאורייתא, נשתנו גדרי המלקות.

והעולה מן הדברים להלכה בדעת הרמב"ם, כהכרעת המגיד משנה, הכסף משנה, וכעדות הרמב"ם עצמו בתשובתו: קידושי כסף — "דינן ממש כדין תורה לגמרי". האשה מקודשת גמורה, נהרגין עליה, ואין קידושין תופסין בה לאחר. הביטוי "מדברי סופרים" הוא הצהרה מתודולוגית על מבנה התורה שבעל פה — שהתורה מסרה לחכמים לגלות דינים במידות, והנלמד בהן קרוי על שם הסופרים — ולא הצהרה על תוקף מוחלש. וזהו יסוד גדול בכל המשנה תורה, שכל "מדברי סופרים" שבו נבחן על פי השורש השני.

ה. השלמת הסוגיה — עיוני שער המלך בקניין ביאה

אגב הלכה ב' דנו האחרונים גם בגדרי קניין ביאה עצמו, שהוא לדעת הרמב"ם עיקר הקניין המפורש בתורה. השער המלך פתח בניתוח מהלך הסוגיה בריש קידושין, בקל וחומר מאמה העבריה ובכללי הפירוכות:

בפ"ק דקדושין דף ד' אמרינן ותנא מייתי לה מהכא דתניא כי יקח כו' אין קיחה אלא בכסף כו' והלא דין הוא ומה אמה העבריה שאינה נקנית בביאה כו' והק' הרשב"א ז"ל שם בחידושי... ויש לי לדקדק הא קיימא לן דפירכא דלא שייכא חשיבא פירכא... ובהכי נתיישבו דברי הרשב"א ז"ל... דאע"ג דפירכא דלא שייכא עבדינן לסתור הק"ו אפ"ה ק"ו דלא שייך לא עבדינן...

— שער המלך על משנה תורה, הלכות אישות א:ב:א:

ובהמשך דבריו פרס יריעה שלמה בגדרי מעשה הביאה הקונה:

ואם בא עליה שלא כדרכה לשם קידושין אם היא מקודשת כתב הרב כנה"ג... דמקודשת... והנראה ודאי שכונתם ז"ל להייה דאמרינן לקמן ד"ט משכח' לה כגון שבא עליה ארוס שלא כדרכה... אמנם לדידי חזי לי דאין משם ראייה כלל... ואולם לדעת הרי"ף ז"ל דס"ל דג"ש דקיחה קיחה דילפינן מינה העראה מיירי בהעראה דאחר קדושין ולאחשובה כנשוא' אבל העראה דתחילת קניין לא ילפינן מיניה... ולענין אם בא עליה באבר מת בלי קשוי לשם אישות אי קנאה או לא לא נתבאר בדברי הפוסקים... נראה שדין זה תלוי בפלוגתא דאביי ורבא פרק ידיעות הטומאה...

— שער המלך על משנה תורה, הלכות אישות א:ב:ב:

הרי שלושה דיונים המסתעפים מיסוד אחד: ביאה שלא כדרכה, העראה בתחילת קניין (וחילוק הרי"ף בין העראה שאחר קידושין — "לאחשובה כנשואה" — לבין העראה בתחילת קניין), ומשמש באבר מת. וכולם נובעים מן החקירה: האם קניין ביאה נלמד כולו מגזירה שווה דקיחה קיחה וגדריו כגדרי ביאה שבכל התורה, או שגדר מיוחד הוא במעשה האישות. ויש לצרף לכאן את הערת הצפנת פענח שהובאה לעיל — שכללים אלו שייכים דווקא בגדר "קידושין" ולא בגדר "אישות" של בני נח.

פרק ד: איסור הפנויה וקדשה — מקור הרמב"ם וקושיות הראב"ד

א. לשון הרמב"ם ומקורו

קדם מתן תורה הִיָּה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בְּשׁוּק אִם רָצָה הוּא וְהִיא נֹתֵן לָהּ שְׂכָרָה וּבֹעֵל אוֹתָהּ עַל אִם הִדְרָה וְהוֹלָה. וְזוֹ הִיא הַנְּקָרָת קִדְשָׁה. מִשְׁנֵתָנָה הַתּוֹרָה נֶאֱסָרָה הַקִּדְשָׁה שְׁנֵאָמַר (דברים כג יח) "לֹא תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל". לְפִיכָךְ כָּל הַבֹּעֵל אִשָּׁה לְשֵׁם זָנוּת בְּלֹא קִדּוּשֵׁין לֹקָה מִן הַתּוֹרָה לְפִי שְׂבָעֵל קִדְשָׁה:

— משנה תורה, הלכות אישות א:ד'

חידוש עצום: כל ביאת פנויה לשם זנות בלא קידושין — לאו דאורייתא ומלקות. ושים לב ללשון "לפיכך" — הרמב"ם תולה את האיסור במהלך הפרק: כיוון שנצטוו ישראל על דרך הליקוחין (ה"א), ממילא הבועל שלא בדרך זו עובר בלאו. האיסור הוא הצד השלילי של מצות "כי יקח".

וביתר ביאור בספר המצוות, שם צירף הרמב"ם ללאו זה גם את הלאו ד"אל תחלל את בתך":

הַזֶּהִיר שְׂלֵא לְבוֹא עַל אִשָּׁה בְּלֹא כְּתוּבָה וְקִדּוּשֵׁין, וְהוּא אָמַר "לֹא תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל". וְכִכֵּר נִכְפְּלָה הָאֲזוּהָרָה בְּעֵנְיָן בְּלִשׁוֹן אַחֵר, "אַל תַּחֲלִיל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" [...] וְלִשׁוֹן סִפְרָא: זֶה הַמוֹסֵר בְּתוֹ פְּנוּיָה שְׂלֵא לְשֵׁם אִישׁוֹת, וְכֵן הַמוֹסֵר עֲצָמָה שְׂלֵא לְשֵׁם אִישׁוֹת. [...] וְעַל זֶה הִלְאוּ דְּפְנוּיָה לֹקֵין.

— ספר המצוות, מצוות לא תעשה שני"ה:א'

ב. השגת הראב"ד

אין קדשה אלא מזמנת והיא המפקרת לכל אדם אבל המיחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא אסור לאו והיא הפילגש הכתובה בפסוק. ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומרפכת פי שגל עומדת לפרקים למשגל ולשמש את הבית ופעמים למשכב. יש ספרים שכתוב בהם פילגשים בלי קדושין.

— השגות הראב"ד על משנה תורה, הלכות אישות א:ד'

שלושה יסודות בהשגה: (א) "קדשה" — מלשון הזמנה וזימון — היינו דווקא המזומנת והמופקרת לכל; (ב) המיחדת עצמה לאיש אחד אין בה לאו ולא מלקות, והיא היא הפילגש שבמקרא; (ג) יש ספרים הגורסים בגמרא "פילגשים בלי קידושין" — ומכאן שפילגש בלא קידושין דבר מוכר ומותר הוא בתורה.

נמצאת מחלוקת יסודית בפירוש הלאו: לרמב"ם — "קדשה" היא מעשה של ביאת זנות בלא קידושין, וכל ביאה כזו יוצרת "קדשה" לשעתה; לראב"ד — "קדשה" היא שם ומעמד של אשה מזומנת ומופקרת, ואין הלאו חל אלא על מי שיש בה שם זה.

ג. הסתירה הפנימית ברמב"ם — שלושה ניסוחים

והנה, על הרמב"ם עצמו עומדת קושיה עצומה מדבריו במקומות אחרים. בהלכות נערה בתולה כתב:

אֲנִי אוֹמֵר שְׁזָה שְׁנֵאָמַר בַּתּוֹרָה "אַל תַּחֲלִיל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" [...] שְׁזָה שְׂחִיבָה תּוֹרָה לְאוּנֵס וְלִמְפֹתָהּ מְמוֹן וְלֹא מְלָקוֹת בְּשָׂאֲרַע הַדְּבָר מִקְרָה שְׂלֵא מִדַּעַת אֲבִיָּה וְלֹא הִכְיָנָה עֲצָמָה לְכָךְ [...] אֲבָל אִם הֵנִיחַ בְּתוֹ הַבְּתוּלָה מוֹכְנָת לְכָל מִי שְׂיָבוֹא עֲלֶיהָ [...] וְהַמְכִין בְּתוֹ לְכָךְ הִרִי הִיא קִדְשָׁה וְלֹקָה הַבֹּעֵל וְהַנְּבַעֵל מִשּׁוּם "לֹא תִהְיֶה קִדְשָׁה" [...] אֲבָל זֶה שְׂחִיבָה עֲצָמָה לְכָךְ בֵּין מִדַּעַתָּה בֵּין מִדַּעַת אֲבִיָּה הִרִי זֶה קִדְשָׁה.

— משנה תורה, הלכות נערה בתולה ב:י"ז

הרי שהמפותה באקראי — קנס ולא מלקות, ורק "המכינה עצמה לכך" היא קדשה! ובהלכות איסורי ביאה ניסח בלשון שלישית:

וכן הבא על הפנויה אפלו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל אף על פי שהיא במלקות לא נעשית זונה ולא נפסלה מן הכהנה שתי אינה אסורה להנשא לו.
— משנה תורה, הלכות איסורי ביאה י"ח:ב'

"קדשה שהפקירה עצמה לכל" — לשון הקרובה דווקא להגדרת הראב"ד! והצפנת פענח העמיד את הסתירה המשולשת בקצרה כדרכו:

עין בהשגות, ועין מה שכתב רבנו ז"ל לקמן בפרק ב' מהלכות נערה בתולה הלכה י"ז דרך אם נתיחדה לקה, ועין בהלכות אסורי ביאה פרק י"ח הלכה ב' דדוקא אם הפקירה עצמה לכל.
— צפנת פענח על משנה תורה, הלכות אישות א:ד:א'

והכסף משנה כבר עמד על הקושיה והציע יישוב בדוחק:

יש לדקדק דמשמע מדברי רבינו הכא דאינו לוקה משום קדשה אלא אם כן היא מוכנת לקה, ובפרק א' מאישות כתב: כל הבעל אשה לשם זנות בלא קדושין לוקה מן התורה. וצריך לדחוק שסמך שם על מה שכתב כאן.
— כסף משנה על משנה תורה, הלכות נערה בתולה ב:י"ז:ב'

ד. מהלך האור שמח — יסוד "הפקר הזנות"

היישוב השיטתי והמקיף ביותר הוא של האור שמח, שהעמיד את כל שיטת הרמב"ם על יסוד אחד — התורה הקפידה על הפקר הזנות ועל התפשטותה:

ובקאמת כפי הנראה מלשון רבינו שם הלכות נערה ובפרק י"ח מהלכות אסורי ביאה הלכה ב', נראה דדוקא במכינה עצמה לכל, הינו שאינה מקפדת על אדם מיחד, או לקי משום קדשה. אבל פילגש להדיוט שהיא מתיחדת אל איש מיחד להיות עמו תמיד, אינה רק באסור עשה שנגמור "כי יקח איש אשה וביא אליה", אבל לא אסור לאו.
— אור שמח על משנה תורה, הלכות אישות א:ד:א'

לפי מהלכו נבנה מדרג של שלושה רבדים בדעת הרמב"ם:

רובד א' — קדשה גמורה (לאו ומלקות): המפקירה עצמה לכל, שאינה מקפדת על אדם מיוחד. בזו נאמר הלאו, שהפקרות כזו ממלאת את הארץ וימה, ונמצא אב נושא בתו.

רובד ב' — אונס ומפתה (קנס בלבד): מקרה אקראי חד-פעמי; הנערה ברשות אביה ובידו לקדשה, ואין כאן "הפקר" — לכן הסתפקה התורה בממון.

רובד ג' — פילגש להדיוט (איסור עשה): המיוחדת לאיש אחד אינה בגדר "קדשה", שאינה מופקרת — אך יש בה איסור עשה, שהתורה ציוותה "כי יקח איש אשה" בדרך קידושין, וזה בא עליה שלא בדרך ליקוחין.

והוסיף האור שמח ראייה מסוגיית סנהדרין בבת כהן:

דְּבַפְרָק אַרְבַּע מִיתוֹת תִּנְיָא: וּבֵת אִישׁ כֶּהֵן כִּי תַחַל לְזָנוֹת — יְכוּל אֶפְלוּ פְּנוּיָהּ, וּפְרִיָּהּ: הָא לְזָנוֹת כְּתִיב, וּמִשְׁנֵי כְּדָרְבִי אֲלַעְזָר דְּאָמַר פְּנוּי הֵבֵא עַל הַפְּנוּיָה שְׁלֵא לְשֵׁם אִישׁוֹת עֲשָׂאָה זֹנָה [...] וְעַל כְּרַחֵךְ דְּעוֹבְרִין בְּלֵאוּ ד' לֹא תִהְיֶה קְדֻשָּׁה' [...]

וּבְסִנְהֶדְרִין הֵינּוּ בְּמִזְנֵית בְּלֵא יַחּוּד לְאִישׁ, לְכֵן אִיכָא אֲזִיזָה דְּקְדֻשָּׁה.

— אור שמח על משנה תורה, הלכות אישות א:ד:א

מן הסוגיה מוכח שבפנויה המזונה בלא ייחוד לאיש — יש אזהרת לאו, שאם לא כן לא היתה אזהרה למיתת בת כהן. אך דווקא "במזנית בלא יחוד לאיש". ובזה סרה גם ראיית המגיד משנה מדרכי אלעזר, שהאור שמח בחנה ומצא בה פירכא: "הרב המגיד הביא ראייה לדברי רבינו מהא דא"ר אלעזר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה... ולדעתי ראייה זאת יש לה פירכא... ואחרי העיון בשיטת רבינו בדבריו (פ"ב מהלכות נערה בתולה הלכה י"ז) בטעם מי שיצא עליה ש"ר בילדותה דאין לה קנס, נראה ביאורו, דהתורה הקפידה מאד על הפקר הזנות... וראייה עצומה לשיטת רבינו דפילגש אסורה להדיוט מהא דאמרו ביבמות פ' הערל... ונמצא דברי רבינו מוכרחים לטעמו..." אור שמח על משנה תורה, הלכות אישות א:ד:א.

ה. העולה מן החקירה

נמצא שהחקירה בגדר הלאו — אם הוא איסור על המעשה או על המעמד — מוכרעת בדעת הרמב"ם, על פי האור שמח, בדרך ממוצעת: הלאו נאמר על מעמד ההפקרות, אך "לפיכך כל הבוועל אשה לשם זנות" שבהלכה ד' נכון כפשוטו — שכל ביאה לשם זנות (בלא ייחוד ובלא מי שביד למנוע את ההפקר) יוצרת את מעמד הקדשה והבוועל לוקה. והמפתח הוא פוטנציאל ההפקרות: כל שיש גורם המונע את ההפקר — אב שבידו לקדשה, או מלך ש"שרביטו" אוסרה על הכל — אין כאן קדשה; באין גורם כזה — הרי זו קדשה. ובזה יתבאר להלן דין הפילגש למלך ולהדיוט.

פרק ה: מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בדין פילגש

א. הסוגיה בסנהדרין וגלגולי הגרסאות

מקור דין פילגש בגמרא:

"וְהַכְּתִיב: 'וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פְּלִגְשִׁים וְנָשִׁים בִּירוּשָׁלַיִם' לְמַלְוֵי שְׂמוֹנָה עֶשְׂרֵה. מֵאֵי 'נָשִׁים' וּמֵאֵי 'פְּלִגְשִׁים' אָמַר רַב הִוְדָה אָמַר רַב: נָשִׁים – בְּכַתּוּבָה וּבְקִדּוּשִׁין, פְּלִגְשִׁים – בְּלֵא כְּתוּבָה וּבְלֵא קִידּוּשִׁין."

— סנהדרין כ"א א

זו הגרסה שברוב הדפוסים. אך המגיד משנה קבע שלדעת הרמב"ם הגרסה אחרת:

"והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א אין קדשה אלא מזומנת כו'. פילגשים בלא קידושין עכ"ל... ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא פילגשים קידושין בלא כתובה."

— מגיד משנה על משנה תורה, הלכות אישות א:ד:א

כלומר: לרמב"ם — פילגש יש לה קידושין ורק כתובה אין לה; לראב"ד (כגרסת "יש ספרים" שהביא בהשגתו) — "פילגשים בלי קידושין", ומותרת. נמצאת המחלוקת בפילגש תלויה ועומדת בגרסת הסוגיה — ולעומקו של דבר, בגדר איסור קדשה שנתבאר בפרק הקודם: הראב"ד לשיטתו, שאין קדשה אלא מופקרת, יכול לגרום פילגש בלא קידושין ולהתירה; והרמב"ם לשיטתו, שהבוועל בלא קידושין עובר, מוכרח לפרש שפילגש דעלמא בקידושין היא.

ב. הקושיה מהלכות מלכים

אלא שעל דברי המגיד משנה עומדת קושיה חמורה מלשון הרמב"ם עצמו:

וְכֵן לֹקַח מִפֶּלַג גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נְשִׁים וּפְיִלְגָּשִׁים. נְשִׁים בְּכַתְּבָה וְקִדּוּשֵׁין. וּפְיִלְגָּשִׁים בְּלֹא כַתְּבָה וּבְלֹא קִדּוּשֵׁין. אֲלֵא בְּיַחְדָּו בְּלֶבֶד קוֹנָה אוֹתָהּ וּמְתַרְתָּ לּוֹ. אֲבָל הַהֲדִיּוֹט אֲסוּר בְּפִילְגָּשׁ אֲלֵא בְּאִמָּה הָעֵבְרִיָּה בְּלֶבֶד אַחַר יְעוּד.

— משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות ד:ד'

הרי הרמב"ם עצמו כתב "פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין" — כגרסה הרגילה! והכסף משנה אכן תקף את המגיד משנה, וצירף את תשובת הרמב"ן:

כתב הרב המגיד ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא פילגשים קידושין בלא כתובה ואין דבריו מכוונים שהרי רבינו עצמו כתב בפרק ד' מהלכות מלכים אצל המלך פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין... ודע שראיתי להרמב"ן שכתב בתשובה... וגם דברי הרמב"ם אינם לאסור פילגש ולהתירה למלך אלא כך אמר וכל הבעל אשה לשם זנות לוקה... ולשם זנות היינו שפוגע בה ובעלה ולא יחדה לעצמו לשם פילגשות... אבל הדיוט אסור בפילגש וכו' ושמא היה זה חסר בספר שבידו.

— כסף משנה על משנה תורה, הלכות אישות א:ד'

הרי שלוש עמדות בהכנת הרמב"ם עצמו: המגיד משנה — לרמב"ם פילגש בקידושין, ופילגש בלא קידושין אסורה להדיוט; הרמב"ן בתשובתו — הרמב"ם לא אסר אלא "לשם זנות", דהיינו הפוגע באקראי ולא יחדה לעצמו, אבל פילגש מיוחדת מותרת אף לרמב"ם (ושמא המשפט "אבל הדיוט אסור בפילגש" היה חסר בספרו); הכסף משנה — דוחה את שניהם, שהרי מפורש בהלכות מלכים "אבל הדיוט אסור בפילגש". ומכל מקום, אף הרמב"ן המתיר סיים בתשובתו לשואלו, כפי שהעתיק הכסף משנה שם: "ואתה במקומך תזהירם מן הפילגש שאם ידעו ההתר יזנו ויפרצו".

ג. יישוב שיטת הרמב"ם — על פי האור שמח ואבן האזל

לפי יסוד האור שמח שנתבאר לעיל מתיישבות כל הלשונות כמין חומר. פילגש להדיוט — אף שאינה בלאו דקדשה (שהרי מיוחדת היא ואינה מופקרת) — אסורה באיסור עשה ד"כי יקח": התורה קבעה שדרך האישות בישראל היא בליקוחין, והמיוחד לו אשה בלא קידושין ביטל צורה זו. ופילגש למלך מותרת — שכיוון שאסורה על כל העולם מחמת שרביטו של מלך, אין בה שום צד הפקר, ונמצא ייחודה אליו גמור ומוחלט. נמצא ש"אבל הדיוט אסור בפילגש" שבהלכות מלכים — איסור עשה הוא ולא לאו, ולכן שם לא כתב הרמב"ם "לוקה". ומעתה אין הכרח לגרסת המגיד משנה: אף אם פילגש דקרא בלא קידושין היא, אסורה היא להדיוט מדין עשה, ומותרת למלך.

ובאבן האזל ביאר עוד את סוף דברי הרמב"ם — "אלא באמה העבריה בלבד אחר יעוד" — מדוע אין המיועדת בכלל איסור פילגש:

ובהשגות כתב הראב"ד אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם אבל המיוחדת עצמה לאיש אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפלגש הכתובה... ונראה דבכל אשה מכיון שכונסה לשם נשואין התחייב באלו הג' דברים משום דזהו כתובה מדאורייתא לאשה שהיא אשתו גמורה ליורשה וליטמא לה אבל יעוד אינו עושה אלא אירוסין...

— אבן האזל על משנה תורה, הלכות אישות א:ד'

חיובי שאר כסות ועונה מן התורה יוצרים מעמד אישות גמור אף בלא כתובה דרבנן — ולכן המיועדת אינה "פילגש" אלא אשתו גמורה.

ד. הכרעת ההלכה — הרמ"א ונושאי כליו

בשולחן ערוך אבן העזר סימן כ"ו הביא הרמ"א את שתי הדעות:

הגה: דבודאי בושה היא מלטבול ובא עליה בנדתה (טור) אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו י"א שמותר והוא פלגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים) וי"א שאסור ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (הרמב"ם והרא"ש והטור).

— שולחן ערוך, אבן העזר כ"ו

אלא שהחלקת מחוקק סייג בחריפות את ייחוס המלקות לרמב"ם:

"וי"א שאסור ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה. מדברי הרא"ש והטור לא משמע שיהיה אסור בפלגש רק פגם משפחה והעדר כבוד... גם מדברי הרמב"ם אינו משמע שיהיה מלקות בפלגש המיוחדת לאיש אחד דהא כתב כל הבועל אשה לשם זנות בלא קדושין לוקה – משמע במיוחדת לו לשם אישות אף בלא קדושין אין בה לאו... ובהלכות מלכים לא כתב רק אבל ההדיוט אסור בפלגש ולא כתב שלוקה עליה."

— חלקת מחוקק כ"ו:ב'

והבית שמואל הרחיב והוסיף:

"וי"א שאסור ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה... מיהו מ"ש לוקין בפלגש אין מוכרח... ומהרא"ש והטור נראה דליכא איסור כלל... ויש ראייה מדברי הרא"ש כתובות דליכא איסור בפלגש שהרי כתב שם דיכול לקיים פו"ר בפלגש... ונשמע מכל הני דיעות דאין לוקין על פלגש אפילו האיסור אין מבואר להדיא... כבר תירץ בתשו' הרמב"ן סי' רפ"ד דוקא כשרוצה לישא אשה שתהיה קנויה לו לכל דבר... אז אמרה התורה שיקדש אותה ויכנס אותה לחופה ויברך ז' ברכות אבל פלגש אין צריך ברכה וקידושין."

— בית שמואל כ"ו:ב'

והנה דברי החלקת מחוקק והבית שמואל — שלרמב"ם אין מלקות בפילגש המיוחדת, ולשון "אסור" שבהלכות מלכים אינה מלקות — מכוונים להפליא עם מהלך האור שמח שקדם להם בסברא: פילגש מיוחדת אינה בלאו דקדשה אלא באיסור עשה (או איסור בלא מלקות). נמצאו האחרונים מצטרפים למהלך אחד: מדרג של שלוש מדרגות — מופקרת (לאו ומלקות), פילגש להדיוט (איסור בלא מלקות), פילגש למלך (היתר).

בעניין זה, שנתעוררו בו בדורות שונים גם שאלות של הנהגה למעשה, די לנו במסירת השיטות ובמראי המקומות, וההכרעה מסורה לפוסקי הדורות; והכל מודים לדברי הרמב"ן שיש להזהיר את הרבים, "שאם ידעו ההיתר יזנו ויפרצו".

פרק ו: תפיסת קידושין כחייבי עשה, לאוין וכריתות

א. המדרג כשיטת הרמב"ם

מתוך הלכות ה'ח-ח' שבפרק (שהובאו לעיל בפרק א') עולה מדרג ברור בדין תפיסת קידושין: עריות שבכרת — אין קידושין תופסין בהן כלל; חייבי לאוין — קידושין תופסין; חייבי עשה — קידושין תופסין; שניות מדברי סופרים — קידושין תופסין בהן קידושין גמורים מן התורה. ובהמשך הלכותיו (פ"ד) כלל הרמב"ם את הדין בלשון "אף על פי שקידשה בעבירה, הואיל ונמצאו קידושין — נאסרה עליו, ובלבד שתהיה האשה ראויה לקידושין".

ב. המקורות בגמרא

היסוד הראשון — בסוגיית קידושין, בדרשת ר' אבא בר ממל באחות אשה:

אמר רבי אבא בר ממל: אמר קרא: "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצָרָרָה". כִּי "תִּקַּח", בְּעוֹדָה עָלָיו; בְּמָקוֹם שֵׁישׁ לוֹ קִדּוּשִׁין בָּהּ, אֲסוּרָה; בְּמָקוֹם שֵׁאִין לוֹ קִדּוּשִׁין בָּהּ — הִוָּיָא אִשְׁתְּ אַחֲיוֹ, דְּתַפְסִי בָּהּ קִדּוּשִׁין. קִדּוּשִׁין ס"ו א:ל"ד

היסוד השני — מניין העריות שאין בהן קידושין, וכללו של תנא דבי רבי ישמעאל:

וְאֵלוֹ שֵׁאִין לָהֶן קִדּוּשִׁין: הֶבְאָ עַל אַחֲוָתוֹ, וְעַל אַחֲוָת אָבִיו, וְעַל אַחֲוָת אִמּוֹ, וְעַל אִשְׁתְּ אַחֲוָת אִמּוֹ, וְעַל אִשְׁתְּ אַחֲיוֹ, וְעַל אִשְׁתְּ אַחֲיוֹ אָבִיו, וְעַל אִשְׁתְּ אִישׁ, וְעַל הַנְּגִידָה ... תֵּנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: כָּל שֵׁישׁ לוֹ קִדּוּשִׁין בָּהּ (וְאִם נִתְקַדְּשָׁה) [וְאִם נִתְקַדְּשָׁה] לְאַחֵר — נִקְרְאת "אִשְׁתְּ"; כָּל שֵׁאִין לוֹ קִדּוּשִׁין בָּהּ (וְאִם נְשׁוּיָה) [וְאִם נִתְקַדְּשָׁה] לְאַחֵר — [אִין] נִקְרְאת "אִשְׁתְּ". — קִדּוּשִׁין ס"ח א:י"ט-כ"א

ופירש רש"י:

כל שיש לו קידושין בה. שאם נתקדשה לאחר קרינת ביה באיסור אשת איש, דכתיב (ויקרא כ"י) "ואיש אשר ינאף את אשת איש"; וכל שאין לו קידושין בה, שאין תופסין לו בה קידושין, והיא פנויה לכל, לא קרינת ביה "אשת רעהו". ואף על גב דמכל מקום אסירא ליה דהא ערוה היא. רש"י על קידושין ס"ח א:כ"א

היסוד השלישי — חלוקת הלשונות ביבמות:

תֵּנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: בֵּין שְׁאָמַר רַחֲמָנָא "לֹא תִקַּח" וּבֵין שְׁאָמַר "לֹא תִהְיֶה" — אִין לָהּ בְּהֵן אֶלְיָא תְּפִיסַת קִדּוּשִׁין, וּבְאֻתָּן שְׁאָמַר בְּהֵן "לֹא יָבֵא" — אִין לָהּ בְּהֵן תְּפִיסַת קִדּוּשִׁין. יבמות מ"ט א:ט"ו

היסוד הרביעי — דרשת "לא תהיה" ביבמה:

ובית הלל — מיבעי להו לְכַדְרַב הַוּוּדָה אָמַר רַב. דְּאָמַר רַב הַוּוּדָה אָמַר רַב: מִנֵּין שֵׁאִין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבְמָה — שְׁנַאָמַר: "לֹא תִהְיֶה אִשְׁתְּ הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר". לֹא תִהְיֶה בָּהּ הַוּוּדָה לְזָר. — יבמות י"ג ב:ד'

והיסוד החמישי — מחלוקת התנאים בחייבי לאוין:

תֵּנּוּ רַבְּנָן: זֶה דְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהִזְהָ אֹמַר: אִין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיִּיבֵי לְאוּוֹן. אֲבָל חֲכָמִים אֹמְרִים: אִין מְזוּר מִיבְמָה. — יבמות צ"ב א:י"ז

הרמב"ם פסק כחכמים — שקידושין תופסין בחייבי לאוין — ובזה הונח הקו המבדיל בין חייבי לאוין לחייבי כריתות.

ג. השגת הראב"ד: "זאת לא ידעתי מנין לו"

על חידושו של הרמב"ם, שהקידושין תופסין אף בעבירה כל שהאשה ראויה לקידושין — ובכלל זה חייבי עשה — השיג הראב"ד:

אמר אברהם: אף על פי שקדשה בעברה, הואיל ונמצאו קדושין — נאסרה עליו. זאת לא ידעתי מנין לו. במה דברים אמורים — בחיבי לאוין, אבל בחיבי עשה — אינה צריכה ממנו גט, שלא נאמר 'לא יקח' אלא 'דור שלישי וגו'.

'בבתוליה יקח' — ולא בעולה. לא תהיה אשת המת — אבל ביבם תהיה אשה. השגות הראב"ד על הלכות אישות א:ח:

טענת הראב"ד בנויה על דיוק לשונות הכתוב: בחייבי לאוין נאמרה לשון "לא יקח" — לשון קיחה — ומינה שהקיחה אפשרית ואסורה; אבל בחייבי עשה לא נאמרה לשון קיחה של איסור אלא לשון חיובית — "דור שלישי יבוא", "בבתוליה יקח" — ומשמע שהתורה מיעטה את עצם ההויה: בעולה — אין בה "יקח" לכהן גדול כלל, ואין קידושיו תופסין, ואינה צריכה גט. והמגיד משנה תחם את גבולות המחלוקת:

כל שקדשה באחת משלש דרכים אלו וכו'. כבר נתבאר שחיבי לאוין תופסין בהן קדושין. [...] וחיבי עשה נמצאת לומד שדעת המחבר שקדושין תופסין בהן, ומכאן השיגו הראב"ד. ונפרק הבא על יבמה [צ"ל: יבמתו] דף נ"ב ע"ב אמרו מן התורה מנין שאין קדושין תופסין ביבמה, ומסיק דילפינן מ'לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר' — לחוץ היא עומדת, והבא עליה בין בשוגג בין במזיד לא תפסו קדושין. ובמצרי ואדומי דור ראשון ושני — הספים הראב"ד ז"ל לדעת המחבר. ובבעל בתולה לכהן גדול — חולק. עד כאן לשונו. מגיד משנה על הלכות אישות א:ח:

נמצאה חלוקה משולשת בתוך חייבי עשה גופם: יבמה לזר — יש בה גזירת הכתוב מיוחדת "לא תהיה... החוצה", ואף לרמב"ם אין קידושין תופסין; מצרי ואדומי — הראב"ד מודה שהקידושין תופסין; בעולה לכהן גדול — בזו נחלקו. והלחם משנה הקשה על שיטת הראב"ד מתוכה:

ואני אומר דהאי טעמא לא מספיק, דבמצרי ואדומי — הא איכא 'לא יבא' דאמר קרא... ולכן נקט לה רבנו בכלל 'אף על פי שקדשה בעברה' דמשמע בין בחיבי לאוין ובין בחיבי עשה — דכלהו איתנהו בכלל 'עברה'. לחם משנה על הלכות אישות א:ח:

והרי לפי כלל דתנא דבי רבי ישמעאל ביבמות מ"ט — "באותן שאמר בהן לא יבוא אין לך בהן תפיסת קידושין" — היה מקום לומר איפכא, שדווקא במצרי ואדומי לא יתפסו! על כרחך שהראב"ד לא בנה על לשונות "לא יבוא" כפשוטו, וצריך עיון בגבולות שיטתו. והכסף משנה ניסח את שיטת הרמב"ם בכללה:

ומה שכתב רבנו דקדושין תופסין בחיבי עשה, אף על גב דלאו מפרש הוא — סבירא ליה כמאן דאמר דכל היכא דאיכא אסורא דאורייתא — קדושין תופסין, חוץ מעריות ושניות. כסף משנה על הלכות אישות ד:י"ב

ד. החקירה הבריסקאית: פגם במעשה או פגם בחפצא

מעשה נעמיד את שורש המחלוקת בחקירה יסודית: מפני מה אין קידושין תופסין בעריות — האם משום פגם במעשה (שהתורה שללה את כוחו של מעשה הקידושין לחול במקום איסור חמור), או משום פגם בחפצא (שהערווה אינה "בת קידושין" — הופקעה מתורת "אשה" הראויה להווייה ביחס לאיש זה)?

הצד הראשון — פגם במעשה: האיסור מעכב את חלות הקניין; ככל שהאיסור חמור יותר, כך נשלל כוח המעשה.

הצד השני — פגם בחפצא: אין האיסור כשלעצמו מעכב כלום, שהרי "אין איסור חל על קניין"; אלא שבעריות גזרה תורה שהאשה מופקעת מהווייה — אינה בגדר "אשה" ביחס לזה.

והנה כל יסודות הסוגיה מכריעים לצד השני:

1. דרשת "לא תהיה בה הויה לזר" ביבמה — התורה לא אמרה "מעשה קידושין לא יחול", אלא "לא תהיה" — האשה עצמה מופקעת מהווייה. ההפקעה בגוף האשה.
  2. כללא דתנא דבי רבי ישמעאל ורש"י שם — "כל שאין לו קידושין בה... לא קרינן ביה אשת רעהו". שם "אשת" תלוי בתפיסת קידושין: הערווה אינה נכנסת בגדר "אשת" — הגדרת החפצא היא הנפקעת.
  3. וההוכחה החותכת — מן השניות. הרמב"ם הדגיש שבשניות מדברי סופרים תופסין קידושין גמורים מדברי תורה. ואם תאמר שהאיסור הוא המעכב את חלות הקידושין — הרי גם השניות אסורות, ומאי שנא? אלא על כרחך: אין האיסור מעכב כלום; רק הפקעת התורה את החפצא מתורת "אשה" — היא המונעת הויה. והשניות, שאיסורן מדרבנן, לא הופקעו מגדרן התורני כבנות קידושין — ולכן קידושיהן גמורים מן התורה. הרי סדר הפרק שנתבאר בפתיחה (שהקדים שניות ללאוין מצד זיקתן המושגית לעריות) והדין (שקידושיהן גמורים דאורייתא) — עולים בקנה אחד: השיוך המושגי לעריות אינו קובע לעניין תפיסה, אלא רק הפקעת דאורייתא בחפצא.
  4. ומחלוקת רבי עקיבא וחכמים מתבארת אף היא בחקירה זו: רבי עקיבא, שאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, סבר שכל איסור ביאה דאורייתא מגדיר את האשה כ"ערווה" ומפקיעה מתורת הויה — האיסור עצמו חלק מהגדרת החפצא. וחכמים סברו שהאיסור תוספת חיצונית הוא, ורק בעריות גופייהו, שגילתה בהן תורה "לא תקח" ו"לא תהיה", הופקע החפצא. והרמב"ם פסק כחכמים, והרחיב: כל דליכא הפקעה — ואפילו באיסור עשה — "הואיל ונמצאו קידושין" הקידושין תופסין.
  5. ובזה תתבאר מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בחייבי עשה. הראב"ד דורש את לשונות העשה כמיעוטי הויה: "בבתוליה יקח — ולא בעולה" — התורה הפקיעה את הבעולה מתורת "קח" אצל כהן גדול, כשם שהפקיעה יבמה מ"הויה" לזר; לשיטתו לשון חיובית ("יקח", "יבוא") מגדירה את גדר החפצא של בת הקיחה, וכל שמועט ממנה — מופקע. והרמב"ם סבר שאין לך הפקעת חפצא אלא במקום שגילה הכתוב בפירוש שלילת הויה (כביבמה — "לא תהיה"), אבל לשונות עשה אינן אלא איסור על הגברא שלא יעשה כן — והאיסור, כמו שנתבאר, אינו מעכב חלות. וזהו עומק לשונו: "אף על פי שקידשה בעבירה, הואיל ונמצאו קידושין" — העבירה על הגברא, והקידושין בחפצא, ואין זה נוגע בזה.
- נפקא מינה בין הצדדים: ולד מחייבי עשה — כשר לדברי הכל (שהרי אף לראב"ד אין כאן לאו); אבל האשה שנתקדשה לחייבי עשה — לרמב"ם צריכה גט וקידושי אחר אין תופסין בה, ולראב"ד (בבעולה לכהן גדול) אינה צריכה גט כלל ומותרת לשוק בלא גט — נפקותא חמורה עד לאיסור אשת איש ולמזורות מספק. ומחמת חומרה זו נקטו הפוסקים כדעת הרמב"ם להצריך גט על כל פנים.

פרק ז: סיכום המהלכים — קווי היסוד בשיטת הרמב"ם בפרק

מששבנו ועיינו בפרק כולו, מצטיירת שיטה אחת שלמה, וכמה קווי יסוד עוברים בה כחוט השני:

א. מתן תורה כחידוש מוסד הקידושין. קודם מתן תורה — "אישות" של מציאות: ייחוד וביאה. משנתנה תורה — נתחדשה חלות משפטית של "קניין" הקודם לאישות ומכונן אותה: "יקנה אותה תחלה בפני עדים". חידוש זה מתפרש לשני צדדים: מצות עשה על צורת הליקוחין (ה"ב), ואיסור על ביאה שלא בדרך ליקוחין (ה"ד). וכהבחנת הצפנת פענח — "אישות" לחוד ו"קידושין" לחוד, ואבן האזל הוסיף: אף באישות בני נח עצמה שני דינים — אישות וגול.

ב. גדר המצוה — מצוה על הצורה, לא חיוב על הגברא. "מצות עשה של תורה הם" — אך "אם ירצה", ובכותרת "הכשר נישואין בקידושין". הרמב"ם מנה את הליקוחין במניין המצוות (עשה רי"ג) נגד הרמב"ן שראה בהם הכשר מצוה בלבד; ותשובת בית הרמב"ם לקושיית "לארס דלא עביד מצוה" — שעיקר המצוה בנישואין, והקידושין חלק מן הדרך המצווה.

ג. "מדברי סופרים" — קטגוריה של מקור, לא של תוקף. קידושי כסף, הנלמדים בגזירה שווה, קרויים "דברי סופרים" על פי השורש השני — אך "דינן ממש כדין תורה לגמרי" (מגיד משנה), וכעדות הרמב"ם בתשובתו: "אני לא באתי מעולם לומר שקדושי כסף אינם מן התורה". ונשאר לאחרונים הנפקות — ספק קידושין (מגיד משנה) ומלקות בקידושי ביאה (אבני מילואים) — תלויות בשתי הקריאות ברמב"ם.

ד. איסור קדשה — איסור על הפקר הזנות. מתוך שלוש הלשונות ברמב"ם (אישות, נערה בתולה, איסורי ביאה) העלה האור שמח מדרג משולש: מופקרת לכל — לאו ומלקות; מקרה אונס ופיתוי — קנס בלבד; פילגש המיוחדת להדיוט — איסור עשה ד"כי יקח". והמפתח: פוטנציאל ההפקרות — כל שיש מונע (אב, מלך) אין קדשה.

ה. פילגש — מחלוקת התלויה בגרסה ובגדר. הרמב"ם אסרה להדיוט והתירה למלך; הראב"ד התירה אף להדיוט, לשיטתו שאין קדשה אלא מופקרת. ולהלכה — הרמ"א הביא שתי הדעות, והחלקת מחוקק והבית שמואל הכריעו שאף לרמב"ם אין מלקות בפילגש המיוחדת, ואיסורה איסור בעלמא — כמהלך האור שמח ממש.

ו. תפיסת קידושין — הכל תלוי בחפצא. אין האיסור מעכב חלות קידושין; רק הפקעת התורה את האשה מתורת "בת הוויה" — כבעריות וביבמה ("לא תהיה בה הויה לזר") — היא המונעת תפיסה. ולכן: חייבי לאוין וחייבי עשה — תופסין, ושניות — קידושין גמורים מן התורה. והראב"ד ("זאת לא ידעתי מנין לו") חלק בחייבי עשה, שלדעתו לשונות "בבתוליה יקח" מיעוטי חפצא הן.

נפקא מינה למעשה

מן המהלכים עולות כמה נפקותות מעשיות: (א) ספק קידושי כסף — לפום ריהטא דהמגיד משנה תלוי בשתי הקריאות ברמב"ם, ולמסקנת התשובה והכסף משנה — ספיקא דאורייתא ולחומרא; (ב) נתקדשה לחייבי עשה (בעולה לכהן גדול) — לרמב"ם צריכה גט, ולראב"ד אינה צריכה, ונקטינן להצריך גט מחומר אשת איש; (ג) המייחד לו אשה בלא קידושין — לכל הדעות אין הדבר ראוי, ואף להמקילים בעצם האיסור כבר הורה הרמב"ן "תזהירם מן הפילגש שאם ידעו ההתר יזנו ויפרצו"; (ד) פנויה הנבעלת — אינה נפסלת לכהונה מדין זונה אף לרמב"ם, "שהרי אינה אסורה להנשא לו".

ועדיין צריך עיון בכמה פרטים — בגדרי קידושי שטר לשיטת הרמב"ם (מפני מה הם "מהתורה" והכסף "מדברי סופרים", וכתירוץ הלחם משנה שגזירה שווה "מיקרי כתיבא"), ובגבולות שיטת הראב"ד בחייבי עשה על פי קושיית הלחם משנה ממצרי ואדומי. ואלו מסורים לעיונם של הלומדים, כי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

חתימה: פרק ראשון מהלכות אישות אינו אוסף הלכות גרידא, אלא מסה שיטתית אחת: התורה חידשה במתן תורה מוסד משפטי — הקידושין — הקובע את צורת האישות בישראל בקום עשה ובלא תעשה, ומגדיר מי היא בת ההוויה ומי מופקעת ממנה. ומי שזוכה לירד לעומקן של שמונה הלכות אלו — מפתח בידו לכל ספר נשים כולו.

מקורות שצוטטו

1. משנה תורה, תוכן החיבור ד'
2. משנה תורה, הלכות אישות א':א'
3. משנה תורה, הלכות אישות א':ה'
4. משנה תורה, הלכות אישות א':ו'
5. משנה תורה, הלכות אישות א':ז'
6. משנה תורה, הלכות אישות א':ח'
7. כריתות י"ד ב:ח'
8. יבמות כ' א:ח'
9. מגיד משנה על משנה תורה, הלכות אישות א':ח:א'
10. אבן האזל על משנה תורה, הלכות אישות א':א:א'
11. צפנת פענח על משנה תורה, הלכות אישות א':א:א'
12. משנה תורה, הלכות אישות א':ב'
13. רמב"ם, ספר המצוות, מצות עשה רי"ג
14. רמב"ם, הלכות אישות, כותרת
15. מגיד משנה על משנה תורה, הלכות אישות א':ב:א'
16. לחם משנה על משנה תורה, הלכות אישות א':ב:א'
17. שער המלך על משנה תורה, הלכות אישות א':ב:א'
18. שער המלך על משנה תורה, הלכות אישות א':ב:ב'
19. משנה תורה, הלכות אישות א':ד'
20. ספר המצוות, מצוות לא תעשה שני"ה:א'
21. השגות הראב"ד על משנה תורה, הלכות אישות א':ד:א'
22. משנה תורה, הלכות נערה בתולה ב':י"ז
23. משנה תורה, הלכות איסורי ביאה י"ח:ב'
24. צפנת פענח על משנה תורה, הלכות אישות א':ד:א'
25. כסף משנה על משנה תורה, הלכות נערה בתולה ב':י"ז:ב'
26. אור שמח על משנה תורה, הלכות אישות א':ד:א'
27. סנהדרין כ"א א
28. מגיד משנה על משנה תורה, הלכות אישות א':ד'
29. משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות ד':ד'
30. כסף משנה על משנה תורה, הלכות אישות א':ד'
31. אבן האזל על משנה תורה, הלכות אישות א':ד:א'
32. שולחן ערוך, אבן העזר כ"ו

33. חלקת מחוקק כ"ו:ב'

34. בית שמואל כ"ו:בי

35. קידושין ס"ח א:י"ט-כ"א

36. יבמות י"ג ב:ד'

37. יבמות צ"ב א:י"ז